

Diskussion

Repræsentationshistoriens monotone melodi

KRITISKE KOMMENTARER TIL EN BOG
OM DANMARKS POSTKOLONIALE ARV

AF

SØREN IVARSSON, SØREN RUD & RASMUS SIELEMANN

Lars Jensen, lektor på Kultur- og Sprogødestudier (RUC), har skrevet en ambitiøs og engageret bog om, hvordan Danmarks kulturelle identitet er blevet til i relation til omverdenen.¹ Danmarks roller som kolonimagt, storebror i rigsfællesskabet, bidragsyder til udviklingsprojekter og værtsland for minoritetsgrupper kædes i bogen sammen til et billede af en kulturel etableringsproces, hvori danskhed og fremmedhed optræder som uadskillelige størrelser.

Danskeres forhold til fremmede er et aktuelt emne, der ofte fylder medierne. Aktualiteten afspejles i nyere udgivelser som *Er danskerne racister? Indvandrerforskningens problemer* og *Menneskeudstilling. Fremvisninger af eksotiske mennesker i Zoologisk Have og Tivoli*, der med vidt forskellige udgangspunkter behandler danske fremstillinger af udlændinge.² I et internationalt perspektiv er Lars Jensens bog beslægtet med en række kritiske studier af kolonialisme, globalisering og den postkoloniale verden. Blandt andet har undersøgelser af racetænkning og 'hvidhed' (*whiteness*), de latinamerikanske 'kolonialitets'-studier (*colonialidad*) og de såkaldte *subaltern studies* (navnet indikerer retningens fokus på 'de undergivne') siden begyndelsen af 1980'erne sat deres præg på forskningen. Fælles for disse strømninger er en kritisk opmærksomhed på

¹ Lars Jensen, *Danmark. Rigsfællesskab, tropekolonier og den postkoloniale arv*, København 2012.

² Henning Bech og Mehmet Ümit Necef, *Er danskerne racister? Indvandrerforskningens problemer*, København 2013. Rikke Andreassen og Anne Folke Henningsen, *Menneskeudstilling. Fremvisninger af eksotiske mennesker i Zoologisk Have og Tivoli*, København 2011.

kolonialismens virkninger, ikke alene som konkret undertrykkelse af de koloniserede befolkninger, men også i form af de erkendelsesmæssige tilstande, som de hierarkiserede koloniale relationer etablerede og efterlod. Under dette perspektiv er også forbindelserne mellem udviklingen i metropol og koloni blevet analyseret af eksempelvis Ann Laura Stoler og Cathrine Hall.³

Det er et imponerende projekt, Lars Jensen har kastet sig over. Ambitionen om at behandle de danske koloniprojekter inden for samme analytiske ramme er interessant og tiltrængt. Ligeledes er forsøget på at kæde denne historie sammen med dansk engagement i udviklingsarbejde og deltagelse i globaliseringsprocessen både spændende og vedkommende. Lars Jensens bog er således et velkomment bidrag til en aktuel debat om danskernes forhold til det kulturelt fremmede. Med udgangspunkt i bogens erkendelsesmæssige grundpræmis bliver dette samtidig historien om etableringen af 'det danske' som identitetsrum.

Imidlertid sætter Lars Jensen kun i begrænset omfang bogens imponerende brede emne i dialog med de relevante forskningsdiskussioner. Bogens analyser bliver derfor ikke kontekstualiseret i tilstrækkelig grad – hverken i forhold til de eksisterende forskningsmiljøer/-diskussioner eller i forhold til de historiske sammenhænge. Bogens meget ambitiøse udgangspunkt bliver, i sidste ende, dens afgørende svaghed, fordi Lars Jensens analytiske tilgang ikke er tilsvarende ambitiøs. I det følgende vil vi præsentere bogens epistemologiske grundantagelser og analytiske greb. Derefter vil vi diskutere forskellige problemer, der vokser ud af disse.⁴

Latente og manifeste fortællinger

For at skabe et indtryk af det overordnede intellektuelle projekt, som Lars Jensens bog indgår i, lægger vi ud med at spole tiden tilbage til maj 2008. Her deltog Lars Jensen i en række seminarer i Danmark, hvor den argentinske professor i litteraturteori ved Duke University Walter Mignolo og andre fremtrædende akademikere – som har været med til at formulere den faglige retning kendt som *the decolonial turn*

3 Ann Laura Stoler, *Race and the Education of Desire*, Durham 1995. Cathrine Hall, *Civilising Subjects: Metropole and Colony in the English Imagination, 1830-1867*, Chicago 2002.

4 I en anden anmeldelse har historikeren Niels Brimnes på et mere generelt plan placeret Lars Jensens bog i forhold til den eksisterende forskning i dansk kolonialisme og har i den forbindelse også diskuteret Lars Jensens kritik af denne litteratur. Vi vil derfor ikke behandle dette aspekt i nærværende diskussion. Se: Niels Brimnes, »Danmark i postkolonialismens vridemaskine«, *temp - tidsskrift for historie*, 6, 2013, 183-193.

– mødte repræsentanter for danske bistandsprogrammer og ikke-statslige organisationer. På møderne opstod der stor uenighed mellem de udenlandske akademikere og de danske repræsentanter for bistandsprogrammerne. Hvor de danske repræsentanter forbinder deres praksis med en refleksiv og selvkritisk tradition, som har brudt afgørende med tidlige udviklingsteoriens præmisser, så mente de udenlandske akademikere, at nuværende vestlige udviklingsprogrammer er indfanget i de tidlige udviklingsteoriens eurocentriske arvegods. Lars Jensen deler sidstnævnte holdning, og i artiklen »Scandinavia – A Peripheral Centre« – som udspringer af hans indtryk fra ovennævnte møder – præsenterer han nogle fragmenter af dette eurocentriske arvegods i en skandinavisk sammenhæng.⁵ Mens Lars Jensen i den artikel primært sætter fokus på perioden før udviklingsprojekternes tidsalder, påpeger han også, at det giver mening at forstå danske moderniseringsplaner for Grønland som indlejret i en neo-kolonial relation. Ifølge Lars Jensen er der ikke tidligere sat fokus på forbindelsen mellem kolonialisme og udviklingshjælp i den skandinaviske sammenhæng. Ligeledes mener han ikke, at der er blevet produceret en postkolonial Danmarkshistorie, som undersøger, hvorledes Danmarks koloniale fortid har påvirket og stadig påvirker identitetsdannelse i Danmark.

Danmark. Rigsfællesskab, tropekolonier og den postkoloniale arv kan læses som Lars Jensens bidrag til at udfylde disse videnshuller. I bogen søger Lars Jensen at klarlægge Danmarks rolle som kolonimagt og det »underforståede hierarkiserende selv- og andetsyn«, som den koloniale praksis var forbundet med. Yderligere vil han vise, hvorledes dette tankesæt kan genfindes dels i dansk udviklingsbistand, herunder moderniseringsprogrammerne i Grønland i 1950'erne og -60'erne, dels i den måde, danskhed i nyere tid er blevet etableret i en relation til det, Lars Jensen betegner som »udgrænsede grupper« i metropolen. Lars Jensen karakteriserer sin analytiske tilgang som »repræsentationshistorie«. Således sammenstiller han »analyser af ældre og nyere tekster, der har det tilfælles, at de behandler kernepunkterne i relationen mellem Danmark og dets forhenværende kolonier både historisk og i nyere tid« – tekster som »manifesterer en interesse i at producere en forståelse af grundlaget for relationen« (s. 22). Med denne analyseform ønsker Lars Jensen at påvise »kontinuiteten i selv- og andetsyn« (s. 24). Der er tale om en implicit kontrast mellem et idealiseret dansk selv og en mangelfuld anden. Han taler i den forbindelse om en »overordnet designramme« – som er forbundet med særlige subjektivitets- og

5 »Scandinavia – A Peripheral Centre«, *KULT* 6, 2009, s. 161-179.

objektgørelser (s. 9) – eller om »historisk grundsubstans« (s. 19) og »nedarvede selvsyn« (s. 60). I den forbindelse lægger Lars Jensen også vægt på, at der ikke er tale om en særegen dansk ramme, men et fællesskab med andre europæiske kolonimagters måde at italesætte den koloniale relation og agere i en kolonial sammenhæng på.

Centralt i første kapitel (»Med blikket stift rettet mod andetheden«) står læsninger af *Vore gamle tropekolonier* (1953) og Thorkild Hansens slave-trilogi (1967-70). I Lars Jensens læsning kommer den klassiske tekst om de danske tropekolonier ikke overraskende til at repræsentere en imperial nostalgi, der uforbeholdent priser dansk virkelyst i fjerne dele af kloden, og som er karakteriseret ved en »manglende evne til at gøre de koloniale subjekter til andet end tavse objekter eller racestereotyper« (s. 37). I modsætning til denne fremstilling af dansk kolonialisme udmærker Hansens trilogi sig mere som en fremstilling af den 'overgrebshistorie', som Lars Jensen mener, kolonialismen dækker over. Hansen fremstiller slavehandlen i al sin gru, og ifølge Lars Jensen står hans fremstilling som »et monument over en dansk fortielseshistorie« (s. 46). Alligevel betoner Lars Jensen, at Hansen kun udtrykker en begrænset kritik, da han godt nok tager afstand fra slavehandlen, men ikke tager entydig afstand fra det koloniale projekt. Under den rette ledelse er en »nobel kolonialisme« mulig – en »afløsnings-kolonialisme for slaveriet« (s. 55). Med Lars Jensens ord:

»Han [Hansen] forbliver kritisk over for selve kolonialismen, men samtidig er hans fortælling om de fejlslagne forsøg på at skabe en koloni baseret på dyrkning af tropiske afgrøder gennemsyret af en nostalgi over for tabte muligheder. ... Begrænsningen i kritikken ligger først og fremmest i Hansens begejstring for handlekraftige og fremsynede mænd, der kommer til at stå over det kolonialistiske systems undertrykkelsesmekanismer« (s. 52-53).

På samme måde læser Lars Jensen i næste kapitel (»Afkolonisering«) en ambivalens ind i (den centrale skikkelse i 1800-tallets koloniadministration) H.J. Rinks tekster om Grønland. På den ene side kritiserer Rink, ifølge Lars Jensen, missionærernes aktiviteter og kolonial uformåen, men på den anden side reproducerer han – ligesom Hansen – ideen om, at en rigtigt udformet kolonial relation mellem danskere og grønlandere vil være til fordel for grønlanderne (s. 82). Lars Jensen bruger Rink til at vise, at der også i den koloniale periode har været markante kritiske røster, som dog ikke afskrev kolonialismen: »Han [Rink] er og bliver en fortaler for administrationssystemets berettigelse med en indstilling, der nuancer til trods forbliver en del af en nærmest tidløs dansk indstilling til tilstedeværelsen i Grønland« (s. 83).

I samme kapitel diskuterer Lars Jensen også samleværket *Den danske rigsdag 1849-1949* fra 1953.⁶ Værket er en hyldest til grundlovens indførelse i Danmark. Men denne lovprisning af demokratiet giver ikke forfatterne anledning til at forholde sig kritisk til, at et »enevældigt embedsvælde ufortrødent fortsætter med at styre kolonierne« (s. 89). Ifølge Lars Jensens læsning naturaliserer forfatterne denne anormalitet med henvisning til rigsfællernes fundamentalt anderledes og fejlbehæftede kulturer (s. 106).

Centralt i kapitlet »Magtoverdragelse« står en diskussion af Thule-sagen. Ved hjælp af en række nyere analyser af denne begivenhed tegner Lars Jensen et billede af dansk ageren, som afgørende bryder med en dansk selvopfattelse som en uskadelig kolonimagt eller uselvvisk hjælper. I stedet taler Lars Jensen om afdækningen af en relation der må betegnes som »en administrationskultur præget af herrementalitet« (s. 138), »eklatant magtarrogance« (s. 139) eller »magtfuldkommenhed« (s. 141). Lars Jensen opfatter Thule-sagen som et eklatant eksempel på, hvorledes grønlænderne indenfor den koloniale relations rammer bliver reduceret til passive tilskuere til deres egen udvikling. Ifølge Lars Jensen afslører den kritiske behandling af Thule sagen »en mur af fortællelser, løgne og tilsidesættelser, der under spidsbelastninger karakteriserer kolonimagts spil over for kolonien« (s. 147). Samtidig påpeger Lars Jensen dog også, at nogle af de kritiske tekster samtidig reproducerer en dansk selvforståelse af den koloniale relation, som ikke rummer en generel kritik af samme. For hvor f.eks. DIIS-rapporten nok udstiller, hvordan Færøerne og Grønland blev indlemmet i Rigsfællesskabet uden en behørig demokratisk proces, så mangler den ifølge Lars Jensen fuldstændig at se kritisk for det første på den måde, kolonimagten Danmark uden videre agerer på for at tilgodese egne interesser i Grønland; for det andet på, at ethvert hensyn til Grønland fuldstændig negligeres (s. 167). Denne position kæder Lars Jensen sammen med en patriarkalsk og til tider naiv beskrivelse af koloniale relationer (s. 151, 154-155). Med andre ord, rapportens analytiske tilgang er farvet af og reproducerer både den gængse danske opfattelse af landets koloniale og neokoloniale relationer og den repræsentation af Grønland og grønlændere, som er knyttet sammen med denne selvforståelse.

6 Jul. Bomholt & Hartvig Frisch (red.): *Den danske rigsdag 1849-1949* 1-6, Kbh. 1949-1953. Det sidste bind omhandler »De sønderjydske landsdele, Færøerne, Grønland, Danmark og Island, det interparlamentariske arbejde«. De tre kapitler om de atlantiske kolonier er skrevet af Jørgen Steining (Færøerne og Island) og P.P. Sveistrup (Grønland).

I kapitlet »Modernisering og udviklingshjælp« stiller Lars Jensen sig på skuldrene af Klaus Jørgensen og argumenterer for, at efterkrigstidens danske moderniseringsprojekter i Grønland skal sidestilles med dansk udviklingshjælp.⁷ I den sammenhæng ønsker Lars Jensen at slå to fluer med et smæk: dels at kritisere den eksisterende dansksprogede litteratur om dansk udviklingshjælp for at være fanget ind i en dansk selvforståelse, som lukker ned for en kritisk forståelse af danske projekter; dels at demaskere de koloniale tankesæt, som han mener findes indlejret i de danske moderniseringsplaner for Grønland (G50 og G60), og dermed synliggøre dansk magtvælde.

I bogens afsluttende kapitel, »Det udgrænsende Danmark« bliver det synliggjort, at kolonialismens repræsentationer af de andres fastlåste 'kulturlighed' ikke begrænser sig til den koloniale fortid eller udviklingsprojekter i fremmede lande. Også italesættelsen af Danmarks interne andre, »rigsfæller i Danmark« (grønlændere) og »ikke-etniske danskere« (indvandrere), er indlejret i den vekselvirkende produktion af 'andethed' og 'danskhed'. Lars Jensen ser en lige linje mellem kolonialismens og »behandlingsøkonomiens« – Lars Jensens betegnelse for producenten af »bureaukratiske og akademiske tekster om de udgrænsede« (s. 230) – konstruktion af andethed. Således sammenfatter Lars Jensen, at »[d]et var deres [rigsfællernes] ikke-danskhed, der legitimerede den koloniale intervention, og de forskelsbehandles stadig inden for rammerne af det, der skal forestille at være et sidestillet rigsfællesskab« (s. 231). Kapitlet adskiller sig fra de foregående, idet analysen fokuserer på »hvad der sker, når de postkoloniale subjekter kommer til den imperiale metropol og tager ophold der« (s. 231). Dette genstandsfelt giver Lars Jensen en anledning til at kritisere store dele af integrationsforskningen, der ifølge Lars Jensen reproducerer koloniale diskursers objektivisering af de andre i en fastlåst 'kulturlighed', og samtidig implicit subjektiverer danskerne som »organisk oprindelige og moderne subjekter, eller samfundsborgere« (s. 230-231). Samtidig kritiseres litteraturen for i sin naivitet at overse de magtrelationer, der omgiver Danmarks udgrænsede.

Gennem sin læsning af de sammenstillede tekster ønsker Lars Jensen at vise, at der eksisterer en tidløs dansk selvopfattelse af Danmarks ageren som kolonial magt. Der er tale om en opfattelse af Danmark som en uselvisk og human kolonimagt, hvis handlinger tilgodeser en koloniseret befolkning, som behøver hjælp, og som har vist sig uegnet

⁷ Klaus Jørgensen, *Hjælp fra Danmark: En studie i dansk ulandspolitik 1960-71*, Odense 1977.

til at administrere sig selv. Dette syn mener Lars Jensen også at kunne finde i tekster, som umiddelbart forholder sig kritisk til aspekter af den danske kolonialisme. Her er vi ude i, hvad der kan minde om det greb, Edward Said benyttede i *Orientalism* (1978).⁸ I denne bog argumenterer Said for, at vestlige repræsentationer af Orienten følger et diskursivt mønster, som tegner et endimensionelt billede af Orientens mange folk og kulturer som værende, for eksempel, statiske, tilbagestående og barbariske. Inden for denne diskursive ramme produceres, ifølge Said, en selvopfattelse af Europa som den diametrale modsætning til Orienten. I den forbindelse opererer Said med, hvad han betegner som »manifest orientalisme« og »latent orientalisme«. Den første henviser til konkrete eksempler af viden om Orienten, som i sin fremtrædelsesform kan variere, alt efter hvem, hvor og hvornår det enkelte udtryk er blevet forfattet. Den anden henviser til det diskursive mønster, som ifølge Said karakteriserer al viden produceret om Orienten. Det vil sige, at til trods for den manifesterede orientalismes mangfoldighed, så reproducerer den stadig grundlæggende en endimensionel opfattelse af Orientens folk og kulturer i overensstemmelse med den latente orientalisme. På samme måde fremstiller Lars Jensen en mosaik af tekster, der på overfladen har forskellige syn på dansk kolonialisme – den apologetiske, revseren, den tilstræbt objektive analyserende tilgang – for derefter at vise, at de samme tekster trækker på en grundlæggende forståelsesramme, som i bund og grund implicerer en 'hvidvaskning' af den danske kolonialisme. Herved tilsidesættes, ifølge Lars Jensen, den overgrebshistorie eller den undertrykkelseskultur, som kolonialismen udgjorde som et system (s. 18, 30-31, 36, 55).

Orientalism blev udgangspunktet for det postkoloniale som forskningsfelt, og en af udgivelsens vigtigste effekter var den strøm af kritik, som den blev mødt med. Orientalisme-kritikkerne tæller både det, vi kan betegne som negative kritikere (f.eks. Bernard Lewis, Ibn Warraq, Robert Irwin) og positive kritikere (f.eks. James Clifford, Aijaz Ahmad, Robert Young).⁹ De negative kritikere afviser Saims projekt totalt på baggrund af metode, teori og akademisk (under)lødighed. De positive kritikere er venligt indstillet over for Saims diskursive univers, men påpeger en række problematiske elementer i fremstillingen. Blandt ofte

8 Edward W. Said, *Orientalism*, London 1978.

9 Bernard W. Lewis, *Islam and the West*, Oxford 1993, s. 99-118. Ibn Warraq, *Defending the West. A Critique of Edward Said's Orientalism*, New York 2007. Robert Irwin, *Dangerous Knowledge. Orientalism and its Discontents*, Woodstock & New York 2006. James Clifford, 'Orientalism [Review Essay]', *History and Theory*, 19:2, 1980, s. 204-223. Aijaz Ahmad, *In Theory: Classes, Nations, Literatures*, London 1992, s. 159-219. Robert J.C. Young, *Postcolonialism. An Historical Introduction*, Oxford 2001, s. 383-394.

gentagne elementer i denne kritik er, at Saids repræsentationsanalyser efterlader orientalerne som tavse objekter, samt at Said mangler fokus på den kontekst og praksis – de konkrete politiske og administrative processer – som repræsentationerne indgår i. I det følgende vil vi se på, hvordan Lars Jensens repræsentationshistoriske tilgang udfolder sig i forhold til disse kritikpunkter. Ligesom tilfældet er i Lars Jensens bog, fokuserer vi hovedsageligt på Grønland.

Praksis og partikularitet

Bogen igennem pendulerer Lars Jensen mellem to forskellige læsninger af de tekster, som ligger til grund for hans analyse. På den ene side bruger han teksterne som grundlag for en fremstilling af en næsten tidløs opfattelse af relationen mellem Danmark og de tidligere kolonier både historisk og i nyere tid. På den anden side bruger han de samme tekster til at introducere læseren til 'realhistoriske' forhold. Denne pendulbevægelse gør umiddelbart, at Lars Jensens fremstilling ikke kun bevæger sig i repræsentationernes univers, men at den netop også forholder sig til den administrative og politiske kontekst, som repræsentationerne indgår i. Men samtidig bliver denne måde at fremskrive en kontekst på problematisk, fordi Lars Jensens ambition om at fremanalysere ligheder i de spredte historiske situationer efterlader læseren med et simplificeret billede af kolonialismen som projekt.

Et eksempel på dette er den passage, hvor Lars Jensen, under overskriften »Rinks ventosal«, peger på de begrænsninger, det danske kolonistyrers administrationsstrategi lagde på grønlændernes muligheder. Udgangspunktet er Dipesh Chakrabartys rammende betegnelse for det britiske kolonistyrers etablering af en 'historiens ventosal' (*the waiting room of history*), hvor de koloniserede subjekter udsigtsløst måtte vente på, at de var 'civiliserede' nok til at opnå borgerlige rettigheder. Der er masser af eksempler på, at grønlændere mødte begrænsninger på deres udfoldelsesmuligheder. Kirsten Thisted's artikel, »"Hvem går qivittoq?" Kampen om et litterært symbol eller relationen Danmark – Grønland i postkolonial belysning« bringer et godt eksempel på, hvordan en veluddannet grønlænder, Rasmus Berthelsen, fik afvist sine karrieremæssige ambitioner. Thisted's analyse viser, at uddannede grønlændere i koloniadministrationens øjne risikerede at fremstå som ugrønlandske og dermed miste retten til at repræsentere deres folk.¹⁰ Historikeren Ole

10 Kirsten Thisted, »"Hvem går qivittoq?" Kampen om et litterært symbol eller relationen Danmark – Grønland i postkolonial belysning«, *Tijdschrift voor Skandinavistiek*, 25:2, 2004, s. 133-159.

Marquardts arbejde peger på, at den koloniale administrationspolitik begrænsede udfoldelsesmulighederne for grønlænderne i forbindelse med overgangen fra sælfangst til fiskeri. Marquardt skriver, at koloniadministrationens politik pålagde grønlænderne en »kulturel spændetrøje«, som bremsede opdyrkelsen af fiskeri som erhvervsmulighed, selvom der var gode økonomiske argumenter for en sådan udvikling i visse egne af Grønland i anden halvdel af 1800-tallet. Lars Jensens anvendelse af ventesals-metaforen er således vedkommende, selvom han overser, at han ikke er den første, der har påpeget de begrænsninger kolonipolitikken lagde på grønlændernes udfoldelsesmuligheder.¹¹

Ifølge Lars Jensen personificerer Rink »den ambivalens, der karakteriserer det kolonialistiske civilisationsprojekt ... og synliggør bagsider af den danske administrationspraksis i Grønland« (s. 11). Lars Jensen tolker Rinks position som noget særligt, som en afvigelse fra normen: »Det kritiske billede, Rink tegner af Egede og de senere missionærer, er ret enestående i den danske litteratur om Danmark-Grønland relationen« (s. 74), og senere:

»Dette vil sige, at Rink også hermed fremhæver den kollektive negative side af den danske koloniadministrations indsats i Grønland. Rink adskiller sig herved fra det fremherskende blik på koloniadministrationen, der over perioden fra 1850 til afviklingen af den formelle koloniadministration i forbindelse med overgangen til Rigsfællesskabet er præget af ukritisk selvros eller definitivt forsvar for de positive træk ved den danske administrationskultur og -praksis« (s. 75).

Desværre lider Lars Jensens gennemgang af de udvalgte Rink-tekster og den her udfoldede argumentation under manglende kontekstualisering. Først og fremmest er det vigtigt at fastslå, at Rink langtfra var den første, der fremhævede de negative sider ved koloniprojektet i Grønland. Handelsfolk, missionærer og administratorer som eksempelvis Lars Dalager, H.C. Glahn og W.A. Graah er eksempler på en omfattende tidlig kritik af kolonisationens virkninger i Grønland. Dernæst er det vigtigt at påpege, at Rinks kolonisationskritik ikke var en sjælden og ensom stemme i et attenhundredetals-kor af kolonisationsforherligelse – tværtimod var kritikken af kolonisationsprocessen et fremtrædende element i tidens koloniale diskurser.¹² Hvad der yderligere er centralt i

11 Se eksempelvis: Ole Marquardt, »Grønlænderne og vestens civilisation. Træk af Rink-tidens grønlandspolitiske diskussion«, *Grønlandsk kultur- og samfundsforskning*, 1998/99, s. 7-26. Hanne Thomsen, »Ægte grønlændere og nye grønlændere. Om forskellige opfattelser af grønlandskhed«, *Den jyske historiker*, 81, 1998, s. 21-55.

12 Se eksempelvis: Gustav Holm og V. Garde, *Den danske Konebåds-Expedition til Grønlands Østkyst. Populært beskrevet*, København 1887; og Hans E. Bluhme, *Fra et Ophold i Grønland 1863-64*, København 1865.

denne forbindelse er, at Rinks (og den generelt fremherskende) kritik af kolonisationsprocessens effekter var tæt forbundet med de reformer af administrationsstrategien, som Rink, og andre i det koloniale apparat, ønskede.

Kritikken af kolonisationsprocessens virkninger frem til dette punkt udgjorde, mere end noget andet, grundlaget for at indføre lokale råd (forstanderskaber) i midten af 1800-tallets Grønland. Denne koloniale reform var netop baseret på en dyrkelse af den oprindelige grønlandske kultur. Den danske administrationsstrategi sigtede mod at forme et elitelag af grønlandske fangere med økonomiske og politiske privilegier. Under dette projekt blev den grønlandske (prækoloniale) tradition igen og igen trukket frem som et kulturideal, der imidlertid havde fået undermineret sin sammenhængskraft af missionens og handelens behjertede, men desværre forfejlede aktiviteter i Grønland.

Lars Jensen sætter spørgsmålstegn ved, hvorvidt det partikulære i de enkelte koloniale situationer overhovedet er vigtigt, når administrationspraksisser (ifølge Lars Jensen) lignede hinanden: »Hvis administrationsmønsteret gentager sig på tværs af det koloniale rum, er det ikke længere muligt at plædere for det unikke og særligt nødvendige i den enkelte relations udtryk« (s. 83).

Hvorvidt Rinks kritik skal forstås på den ene eller den anden måde, kan, under indtryk af denne observation, fremstå som en uvæsentlig finesse. Imidlertid har det alvorlige analytiske konsekvenser, at vi ikke får præsenteret et tilstrækkelig nuanceret billede af, *hvordan* den 'historiske ventosal' blev etableret gennem specifikke forskelsskabende praksisser. Først og fremmest fremmaner Lars Jensens analyse en statisk grønlandsk kultur, der optræder som et historisk konstant modstykke til et ligeledes historisk konstant koloniprojekt. Imidlertid udviklede det koloniale projekt i Grønland sig under skiftende rationaler, ligesom den grønlandske kultur udviklede og forandrede sig. Således overser Lars Jensen det grønlandske civilisationsprojekts særtræk, der i modsætning til de kontekster, som Lars Jensen henter sin inspiration fra, var karakteriseret af en oprindelighedspolitik, der søgte at bevare grønlænderne i, hvad der blev opfattet som deres oprindelige kulturelle tilstand.

Repræsentationshistorien og den absolutte forskel

Den grønlandske kultur blev, som beskrevet, efterhånden målet for koloniale politikker i løbet af 1800-tallet. Oprindeligt, ægte og ukoloniseret »grønlandskhed« blev et kompliceret ideal, der kunne anvendes

strategisk. De koloniserede grønlandere var dog ikke passive modtagere af denne udvikling, tværtimod var deres rolle interagerende, approprierende og udfordrende. Der var eksempelvis et vedholdende pres for at opnå modernisering i retning af danske forhold, og den grønlandske politiske elite pressede på for, at Grønland skulle integreres i Danmark i perioden omkring 1950erne.

Her er vi fremme ved et centralt problem knyttet til, at Lars Jensen kontekstualiserer sin repræsentationshistorie med afsæt i de samme tekster, hvori han lokaliserer repræsentationerne: I hans fremstilling har de koloniale subjekter intet handlerum og ingen stemmer. Gentagne gange i bogen kritiserer Lars Jensen litteratur om danske koloniale relationer for ikke at tænke den 'tavse anden' ind i fremstillingen. Han kritiserer eksempelvis Eske Brun for »slet ikke at gøre sig nogen tanke om grønlandernes rolle i denne reformproces« (s. 191). Om moderniseringen af Grønland i efterkrigstiden bemærker Lars Jensen ligeledes, at dette skete »uden at spørge grønlanderne om deres syn« (s. 192). I en tekst til et billede af den ceremoni, der blev afholdt i Dansk Vestindien i 1917 i forbindelse med den amerikanske overtagelse – og hvor den lokale befolkning ikke optræder – spørger Larsen Jensen: »Men hvor er de sorte, der skiftede nationalidentitet uden at blive spurgt?« (s. 113). Den samme kritik kan imidlertid rettes mod Lars Jensens fremstilling, for i sidste ende cementerer hans analyse den opfattelse af grønlanderne, som han ønsker at skrive op imod. Denne problematik er relateret til Lars Jensens anvendelse af det repræsentationshistoriske greb.

Vores kritik af problemet med de tavse grønlandere i Lars Jensens analyse falder ind under en ofte rejst anke mod repræsentationsanalytiske fremstillinger. I artiklen »Eskimoeksotisme – et kritisk essay om repræsentationsanalyse« (2006) kritiserer Kirsten Thisted eksempelvis repræsentationsanalysens indflydelse i grønlandsforskningen.¹³ På det generelle plan stiller Thisted spørgsmålstegn ved, om de repræsentationsanalytiske arbejder ændrer noget: »Fører den omsiggribende repræsentationsanalyse til, at den så meget omtalte »anden« får stemme?« (s. 61). Mere konkret skriver Thisted temmelig sarkastisk om mediehistorikeren Susanne Regeners analyse af repræsentationen af grønlandere: »Ligesom i ideologikritikkens dage fører analyserne da også til et på forhånd forventeligt resultat. Når vi er færdige med artiklen, er vi blevet genbekræftet i den moralske indignation over denne stadige fremmedgørelse af inuit ... Et billede på den ultimative undertrykkelse:

¹³ Kirsten Thisted, »Eskimoeksotisme – et kritisk essay om repræsentationsanalyse«, *KULT*, 2006, s. 61-77.

de udgrænsede, fremmedgjorte, stereotypiserede, der selv producerer udgrænsningen, fremmedgørelsen, stereotypiseringen. Hvor sørgeligt!« (s. 63).

Ifølge Thisted går sådanne analyser i selvsving omkring den manikæriske tænkning, som analysen har til formål at gøre op med. Hun mener, der sker en udfladning af både det arktiske – alt bliver ens; »uvidenhed og ligegyldighed med arktisk virkelighed« – og af de repræsentationer, som analyseres – »der er nemlig ganske store forskelle på intention og lødighed« (s. 64). I sin kritiske behandling af filmhistorikeren Erik Gants afhandling om grønlandsfilm observerer Thisted, at »når de danske grønlandsfilm fremstilles som udelukkende repræsentative for en dansk diskurs, går dette regnestykke kun op ved en gedigen bortskrivning af grønlandsk indflydelse på produktet« (s. 68). Ifølge Thisted kommer også denne tekst utilsigtet til at underbygge og cementere forestillingen om grønlænderne som tavse, passive tilskuere til den historiske proces; som ofre for andres repræsentationer (s. 69).

Som modtræk til repræsentationsanalysens objektivisering er Thisted på jagt efter de grønlandske stemmer. Hun har i sine analyser gentagne gange fremhævet, at grønlænderne var/er medproducenter på omverdenens billeder og i høj grad producenter af selv billeder. Dette kommer eksempelvis til udtryk i artiklen »Nationbranding – Nationbuilding. Identitetspositioner og tilhørsforhold under det selvstyrende Grønland«, hvor Thisted fremhæver unge grønlænderes aktive deltagelse i udformningen af en moderne, globalt situeret grønlandsk identitet. Denne identitetskamp er i en vis udstrækning rettet mod »den forældregeneration som har været medproducerende på de romantiserede forestillinger om grønlændernes oprindelighed«. ¹⁴ I Thistedes analyser, lader de unge grønlænderne sig ikke blot repræsentere. De tilegner sig kulturelementer på tværs af tid og rum og deltager aktivt i en løbende forhandling om kulturel identitet.

Hos Lars Jensen fremstår grønlænderne derimod som passive stater, både i forhold til definitionen af deres egen kulturelle identitet og i den historiske proces, hvor kun danskerne er handlende aktører i Grønland. Ganske vist nævner Lars Jensen, at den 'koloniserede anden' har forskellige muligheder for at reagere på den koloniale situation og de subjektpositioner, som denne situation tilbyder (s. 115-116). Men dette fremgår ikke af den kontekst, de kritiserede repræsentationer er situeret i. Således kommer den grønlandske elite kun sporadisk til orde

14 Kirsten Thisted, »Nationbranding – Nationbuilding. Identitetspositioner og tilhørsforhold under det selvstyrende Grønland«, i Ole Høiris og Ole Marquardt (red.), *Fra Vild til Verdensborger*, Aarhus 2011, s. 600-601.

i Lars Jensens analyser. Som Tupaarnaq Rosing Olsens bog om Grønlands politiske historie viser, var den grønlandske elite imidlertid aktivt involveret i at ændre sine egne vilkår. Senest har den grønlandsk/danske historiker Jens Heinrich lidt polemisk påpeget, at grønlænderne selv ønskede udvikling (i retning af fordanskning i 1950'erne), og at danskerne trænger til at komme over de koloniale komplekser.¹⁵

Et andet sted, hvor Lars Jensen havde kunnet lokalisere en repræsentation, som gik ud over den manikæiske logik, var i det frugtbare samarbejde mellem en ny kritisk generation af grønlændere og den danske venstrefløj, som så dagens lys i midten af 1960'erne og tog afsæt i en kritik af de negative effekter af moderniseringspolitikken, der fulgte afviklingen af Grønlands kolonistatus. Som et klart eksempel på dette samarbejde kan nævnes filmen *Da myndighederne sagde stop* (1972) af Per Kirkeby og Aqqaluk Lyngé.¹⁶ Filmen behandler de sociale konsekvenser af lukningen af kulminen i Qullissat. Blandt Jørgen Roos' grønlandsfilm er der andre kritiske skildringer af den førte politik i Grønland, f.eks. *Sisimiut* fra 1966, hvor Roos, med ironisk distance, fremstiller de sociale konsekvenser af moderniseringspolitikken.¹⁷ Af senere danske fremstillinger kan nævnes Jørgen Riels romantrilogi *Sangen for livet*, som fremstiller den danske kolonisering meget negativt, og den dansk-grønlandske kunstner/forfatter Pia Arkes arbejde. Endelig kan man nævne kulturforsker Lill Raasted Bjørsts bog *En anden verden. Fordomme og stereotyper om Grønland og Arktis*, der problematiserer repræsentationer af grønlændere.¹⁸

Selvom tidsånden i 1970'erne og -80'erne var præget af en yderst kritisk indstilling til dansk kolonialisme i Grønland, manifesterede dette sig ikke i et stort antal akademiske udgivelser.¹⁹ Måske skal en del af forklaringen findes i det faktum, at grønlændernes egen kritik af Danmarks indflydelse på dette tidspunkt var blevet svær at ignorere.²⁰

15 Niels Ebdrup, »Grønland ville selv afskaffe fanger-kulturen«, Videnskab.dk (25. september 2012), <http://videnskab.dk/kultur-samfund/gronland-ville-selv-afskaffe-fanger-kulturen>, lokaliseret d. 15. august 2013.

16 Aqqaluk Lyngé er stadig – blandt andet som medstifter af partiet Inuit Ataqatigiit og aktiv i Inuit Circumpolar Council – en markant politisk profil i Grønland.

17 Filmen var bestilt af udenrigsministeriet som en informativ kortfilm om Grønland, men blev afvist, fordi ministeriet ikke brød sig om fremstillingen af Grønland. Roos lavede derfor den mere neutralt formidlende film *Grønland*.

18 Lill Raasted Bjørst, *En anden verden. Fordomme og stereotyper om Grønland og Arktis*, København 2008.

19 Hvis man læser universitetsopgaver og forskellige mindre udgivelser fra perioden – eksempelvis *Grønland – imperialisme med dansk ansigt (Litteratur og Samfund 19-21, 1977)* – kan man dog forvise sig om, at tidsånden ikke var tilgivende over for dansk kolonialisme.

20 Allerede tidligt brugte den grønlandske elite romanlitteratur til at fremsætte politiske budskaber: Mathias Storch, *Sinnattugaq* [En grønlænders drøm], 1914. Augo Lyngé, *Ukiut 300-ngornerai* [300 år efter], 1931.

Grønlænderne førte på sin vis selv ordet. Førnævnte Aqqaluk Lynges anti-imperialistiske digte er et eksempel på dette – et uddrag fra Lynges *Ode til danaiderne* lyder: »Nu ved jeg det / Jeg ved at dansk kolonialisme skjuler sig i / Ministerier (hverken under krigs eller justits) / Men under Grønlands- / Inhumane humanistiske imperialisme«. Det er således korrekt, at der ikke er en overflod af akademisk »overgrebslitteratur« om dansk kolonialisme i Grønland, men der er til gengæld ingen tvivl om, at den anti-imperiale holdning var fremtrædende i opfattelsen af relationen Danmark-Grønland i mange miljøer i 1970erne og -80erne. Sagt på en anden måde: Lars Jensen giver ikke ved dørene, hverken i sin beskrivelse af den kolonihistoriske historiografi eller når han postulerer manglen på opgør med den koloniale fortid. I stedet for den positivt ladede historiografiske selvevaluering, som er genstand for Lars Jensens kritik, lander han, som her beskrevet, på en repræsentationsanalytisk tilgang inspireret af Said. Et fremtrædende element, der allerede optrådte i den tidlige kritik af Suids repræsentationsanalyser er, at analyserne efterlader orientalerne som tavse objekter. Idet han griber tilbage til, hvad der virker som en *Orientalism*-inspireret tilgang, kommer Lars Jensen analytiske tilgang til at virke antikveret, og i hans analyser ender grønlænderne med at indtage den passive og tavse rolle som absolut forskellige fra danskere.

Repræsentationshistoriens styrke ligger i en videnspolitisk indgriben, der afdækker relationen mellem på den ene side en tendentiøs repræsentation og konstruktion af bestemte samfunds- og kulturgrupper og på den anden side en tilsvarende tendentiøs politisk behandling af samme grupper på baggrund af de 'sandheder' om gruppekategorien, der produceres i repræsentationerne. Sagt på en anden måde: Viden/magt-forholdet er repræsentationshistoriens objekt. Lars Jensens repræsentationer af andethed (og hvidhed) fremstår imidlertid som nærmest metafysiske grundvilkår for den historiske konstituering af også de mere omfattende sociale, økonomiske og politiske relationer mellem danskere og deres koloniale andre. Lars Jensen lægger dog ikke samme energi i belysningen af, *hvordan* den repræsentative dominans udmøntes i dén politiske dominans, som Lars Jensen løbende hævder, eksisterer. Således kan man påvise nok så mange fordomsfulde repræsentationer, der fremmaner en totalitær diskursiv dominans, som man med genkendende nikken kan kæde sammen med kolonialismens paternalistiske og nedgørende diskurs. Dog, uden den rette kontekstualisering og analyse af deres forbundethed og sammenhængende effekt, kan man ikke hævde at have påvist andet end en række sammenfaldende ytringer, der måske, måske ikke, deler strategisk retning, formål

og konsekvens. Heri ligger roden til repræsentationshistoriens og visse grene af postkoloniale studiers metodiske problem: Komplicerede historiske processer, som kolonialisme, bliver reduceret til fastlåste kategorier, hvori alle elementer med bestemte sammenfaldende kendetegn kan placeres, ligegyldigt hvor løsrevet den konkrete kontekst end måtte være fra den idealiserede original. Vi mener, Lars Jensens bog i markant grad præges af denne problematik.

En kontrapunktisk læsning

I sin historiske introduktion til postkoloniale positioner har Robert Young, en fremtrædende, marxistisk orienteret litteratur- og idéhistoriker på dette felt, kun kritiske kommentarer til overs for historikernes tilgang til koloniale problemstillinger. Ifølge Young har (de empiriske) historikere typisk kritiseret mere generelle fremstillinger af kolonialismen som værende for lidt forankret i »the actual specifics of colonial history«. Med denne hang til at hænge fast i den empiriske detalje og i deres betoning af »the singularity of colonial practices«, gør disse historikere angiveligt det samme, som den koloniale administration ifølge Fanon gjorde – »regionalize, split up, divide and rule«. Med Youngs ord, »in emphasizing this aspect of colonialism, and in refusing to risk general statements about it, modern historians are only repeating colonialism's own strategy«. ²¹ Fra de koloniseredes synspunkt er der ingen grund til at skelne mellem forskellige landes og perioders koloniale former. Der er altid tale om undertrykkelse uanset de specifikke former.

Lægges Youngs bemærkninger til grund, kan vor efterlysning af en højere grad af kontekstualisering måske virke øretæveindbydende. Men som ovenfor diskuteret, mener vi, at Lars Jensens repræsentationshistorie netop på grund af den manglende kontekstualisering kommer til at fastfryse de koloniale subjekter – i særdeleshed de grønlandske – i en kliché og dermed selv reproducerer netop den repræsentation, forfatteren ønsker at gøre op med. Problemet er ikke kun, at han reproducerer den koloniale repræsentation, mens han kritiserer den, men nok så meget at han gennem den realhistoriske fremstilling, der er hægtet op på selv samme kritiserede repræsentation, skriver grønlanderne ud af historiske forløb og placerer dem som fastlåst i historiens ventesaal.

21 Robert Young, *Postcolonialism*, s. 18.

I kølvandet på *Orientalism* er der kommet mange analyser af koloniale projekter, kolonial diskurs, og kolonial produktion af viden, som bygger videre på Saida analyse, men benytter sig af mere nuancerede værktøjer. En af de vigtigste teoretiske aspirationer, der er knyttet til den Said'ske arv, er at nedbryde de entydige identiteter, som voksede ud af den hierarkiserede koloniale situation. Som Leela Gandhi skriver: »If postcolonial thought is to lay claim to political and ethical import it must use the analytic advantage of historical hindsight scrupulously to disclose the failure of imperial binarism«. ²² Som Said formulerer det i *Culture and Imperialism*, som fulgte efter *Orientalism*, må man i forhold til opfattelsen af kulturelle identiteter skelne mellem på den ene side et lineært og totaliserende perspektiv og på den anden side det, han kalder det kontrapunktiske perspektiv:

»Only the second perspective [det kontrapunktiske] is fully sensitive to the reality of historical experience. Partly because of empire, all cultures are involved in one another; none is single and pure, all are hybrid, heterogeneous, extraordinarily differentiated and unmonolithic«. ²³

Det kontrapunktiske perspektiv består således i en åbning af de fastlåste kulturelle identiteter. I musikteorien betegner det kontrapunktiske, at separate melodisekvenser blander sig med hinanden, med skiftende – tilfældige, men af grundmelodien betingede – harmoniske udtryk som resultat. En kontrapunktisk historieskrivning er således lydhør over for nuancer – eller om man vil: stemmer – i de kulturelle udtryk.

Denne postkoloniale ambition om at bruge historien til at løsrive fastlåste identiteter lever Lars Jensens bog desværre ikke op til. De repræsentationsanalytiske greb sættes i spil på en måde, der cementerer identiteter frem for at skabe rum for udvikling af nye hybride positioner. I Lars Jensens repræsentationsanalyse overhøres de kontrapunktiske stemmer, og forfatterens analyse baserer sig i stedet på lidt for entydige kulturelle størrelser. Ambitionen bag Lars Jensens bog er således vedkommende og spændende, men analysen forløser ikke emnets potentiale.

22 Leela Gandhi, *Affective Communities. Anticolonial Thought, Fin-de-Siècle Radicalism, and the Politics of Friendship*, Durham & London 2006, s. 3.

23 Edward W. Said, *Culture and Imperialism*, London 1993, s. xxix.